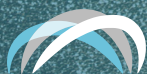

Barns rett til beskyttelse mot vold, overgrep og omsorgssvikt

Norges institusjon for
menneskerettigheter

KORT
OPPSUMMERT

Hvorfor er vold, overgrep og omsorgssvikt mot barn et menneskerettighetsproblem?

Dette er kortversjonen av en rapport skrevet av Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM). Fullversjonen av rapporten er tilgjengelig på NIMs nettsider.

Vold, overgrep og omsorgssvikt mot barn er et alvorlig samfunnsproblem og har store konsekvenser for barna som utsettes for dette. Selv om vold og overgrep oftest begås mellom privatpersoner, er det likevel myndighetenes ansvar å forebygge og bekjempe dette. Derfor er det også et menneskerettighetsproblem. Statens myndigheter er forpliktet etter en rekke menneskerettighetsbestemmelser til å beskytte barn mot vold, overgrep og omsorgssvikt, og til å bistå og følge opp de barna som utsettes for dette.

Dette rettsområdet har hatt stor rettslig utvikling, i takt med endrede samfunnsnormer. Dette innebærer at en del handlinger som ble ansett som akseptable for noen tiår siden, som vold i oppdragelsesøyemed, nå er omfattet av det som myndighetene skal verne barnet mot. Norge har også signert nye menneskerettighetskonvensjoner som forplikter til å beskytte barn mot vold og seksuelt misbruk. I dag har statene et omfattende ansvar med konkrete forpliktelser som de må gjennomføre.

Les hele rapporten på www.nhri.no/rapport/vold-og-overgrep

Hvilke menneskerettigheter er sentrale?

I Norge er det mange ulike menneskerettigheter som sier noe om hvilke rettigheter barn har og hvilke forpliktelser statene har til å forebygge og bekjempe vold og overgrep mot barn. Det er særlig fem regelsett som er viktige i Norge, og som vi tar utgangspunkt i når vi gjennomgår forpliktelsene.

- ▶ **Grunnloven** er den viktigste loven i Norge og går ved motstrid foran all annen lovgivning. Den inneholder mange menneskerettigheter som er relevante for rapporten. Spesielt relevant er Grunnloven § 104, som gir særlige menneskerettigheter til barn.
- ▶ **Barnekonvensjonen** er en egen konvensjon som gjelder bare for barn. Den inneholder mange rettigheter som er viktige for barns rett til frihet fra vold, overgrep og omsorgssvikt. FNs barnekomité gir råd til statene om hvordan barnekonvensjonen skal forstås. De har blant annet skrevet flere dokumenter som kalles generelle kommentarer, som veileder tolkningen av barnekonvensjonen og forpliktelsene knyttet til bekjempelsen av vold.
- ▶ Den europeiske menneskerettskonvensjonen (**EMK**) gjelder for alle mennesker, også for barn. Det er opprettet en egen domstol som kan dømme statene for brudd på menneskerettighetene, kalt Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD). Praksis fra EMD gir en rekke føringer for hvordan statene må jobbe for å beskytte mennesker generelt, og barn spesielt, mot vold, overgrep og omsorgssvikt.
- ▶ Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuelt misbruk (**Lanzarotekonvensjonen**) gir mange konkrete bestemmelser om hva statene må gjøre for å beskytte barn.
- ▶ Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (**Istanbulkonvensjonen**) gjelder også for barn, og gir mange konkrete bestemmelser om hva statene må gjøre.

Hva er vold, overgrep og omsorgssvikt?

Det er ingen entydig definisjon av vold i menneskerettslige instrumenter eller i litteratur om menneskerettigheter. De ulike menneskerettslige instrumentene som beskytter barn mot vold, uttrykker det barnet skal beskyttes mot på ulike måter.

En sentral bestemmelse er barnekonvensjonen artikkel 19. Denne bestemmelsen krever at statene beskytter barnet mot

«alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnytting, herunder seksuelt misbruk, mens en eller begge foreldre, verge(r) eller eventuell annen person har omsorgen for barnet.»

Også etter de andre konvensjonene og Grunnloven kan det legges til grunn at barn skal beskyttes mot alle former for vold. Det er ikke bare fysisk vold barna skal beskyttes mot, og det anerkjennes at blant annet bruk av psykologisk, seksuell og økonomisk vold er noe som faller inn under det menneskerettslige vernet.

Generelt om statenes forpliktelser

Staten har både en plikt til å selv avstå fra å bruke vold (for eksempel når offentlige ansatte bruker vold på skoler eller institusjoner), og til å beskytte barn mot vold begått av privatpersoner. Selv om menneskerettighetene forplikter stater og ikke privatpersoner, har statene en menneskerettslig plikt til å forebygge, avverge og etterforske vold og overgrep mellom privatpersoner. Disse forpliktelsene er formulert ulikt i de ulike konvensjonene, og hvor omfattende forpliktelser statene har varierer. Men ettersom barn er særlig sårbare, og fordi vold, overgrep og omsorgssvikt mot barn er svært alvorlige handlinger, har staten generelt en omfattende forpliktelse til å beskytte barn mot slike handlinger.

I arbeidet med vold og voldsforebygging er det noen overordnede prinsipper som har betydning for gjennomføringen av statens forpliktelser. Et viktig grunnprinsipp er at statene må ha en rettighetsbasert tilnærming til arbeidet med vold mot barn. Ifølge FNs barnekomité innebærer dette at man må gå fra å se på barn som «objekter» som trenger hjelp, til å se på barn som rettighetshavere som har en umistelig rett til beskyttelse.

En rettighetsbasert tilnærming krever at man sørger for at alle barns rettigheter blir oppfylt. Særlig viktige er de fire generelle prinsippene som FNs barnekomité har løftet frem som prinsipper som skal legges til grunn for tolkningen av alle rettighetene i barnekonvensjonen. Prinsippene har også betydning for arbeidet med vold og voldsforebygging. Disse er:

- ▶ Prinsippet om ikke-diskriminering
- ▶ Prinsippet om at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn
- ▶ Prinsippet om barnets rett til liv og utvikling
- ▶ Prinsippet om barnets rett til å si sin mening og å bli hørt

Statenes konkrete forpliktelser

Ved å ta utgangspunkt i teksten i de forskjellige rettighetene i Grunnloven og konvensjonene, tolket i lys av praksis fra konvensjonsorganene og nasjonale domstoler, kan det utledes mange konkrete forpliktelser for statene i arbeidet med å beskytte barn mot vold, overgrep og omsorgssvikt. Forpliktelsene spenner over flere områder og sektorer. Vi har delt de inn på følgende måte:

Kriminalisere: Staten må kriminalisere en rekke handlinger, herunder alle former for vold og seksuelle overgrep mot barn.

Forebygge: Staten må iverksette forebyggingstiltak på samfunnsnivå, for eksempel opplæring- og bevisstgjøringstiltak ved informasjonsspredning og behandlingsprogrammer for tidligere voldsutøvere og overgripere.

Identifisere: Staten har en plikt til å sørge for at man har mekanismer på plass som kan identifisere barn som står i fare for å bli utsatt for vold, overgrep og omsorgssvikt.

Rapportere: Staten skal ha mekanismer som gjør det mulig å melde inn vold, overgrep og omsorgssvikt, for eksempel åpne telefonlinjer.

Avverge: Staten må i visse tilfeller ta skritt for å avverge vold og overgrep mot barn. Når en melding om en antakelse om at et barn utsettes for dette kommer inn, må myndighetene reagere umiddelbart ved å iverksette undersøkelser for å avklare situasjonen. I undersøkelsen må myndighetene foreta en selvstendig, proaktiv og omfattende vurdering av om det foreligger en reell og umiddelbar risiko for vold mot barn, også ved å innhente egne bevis. Der risikoen er reell og umiddelbar, må myndighetene med en gang iverksette alle tiltak det ut fra situasjonen er rimelig å forvente for å forhindre vold eller overgrep mot barn.

Etterforske og straffeforfølge: Menneskerettighetene stiller krav til at myndighetene må sørge for etterforskning, og i visse tilfeller også straffeforfølgning. Det stilles en rekke prosessuelle krav til sakene som havner i straffesakssporet for å ivareta barns rettigheter. Barn har rett til å få informasjon og å bli hørt i alle saker som angår dem, også når de er ofre i en straffesak.

Ivareta retten til familieliv: Både foreldre og barn har rett til familieliv med hverandre. Denne rettigheten må også vurderes og hensyntas hele veien når man vurderer inngrep i familier for å beskytte barn.

Følge opp: Dersom et barn har vært utsatt for vold eller overgrep, er staten forpliktet til å følge opp barnet, for eksempel ved rådgivning eller oppfølging fra psykolog og andre helsetjenester.

Reparere krenkelser: Et barn som har vært utsatt for vold, overgrep og omsorgssvikt skal ha mulighet til å prøve saker om krenkelse av menneskerettighetene for domstoler eller andre organer, der man også skal kunne fremme krav om erstatning.

Samarbeide internasjonalt: De menneskerettslige kildene oppfordrer også statene til å samarbeide internasjonalt om arbeidet med vold og voldsforebygging.

Les hele rapporten på:

www.nhri.no/rapport/vold-og-overgrep

Norges institusjon for
menneskerettigheter

April 2022